

Doorbraken aan de Rijn

Een Swifterbant-gehucht, een Hazendonk-nederzetting en erven en graven uit de bronstijd in Medel-De Roeskamp.

BAND 3

*onder redactie van T.J. ten Anscher, S. Knippenberg,
C.M. van der Linde, W. Roessingh & N.W. Willemse*

Doorbraken aan de Rijn

***Een Swifterbant-gehucht, een Hazendonk-nederzetting en erven
en graven uit de bronstijd in Medel-De Roeskamp***

onder redactie van:

T.J. ten Anscher, S. Knippenberg, C.M. van der Linde, W. Roessingh & N.W. Willemse

Combinatie RAAP Archeologisch Adviesbureau, Archol & ADC ArcheoProjecten
met medewerking van BAAC

RAAP-rapport 6519 / Archol rapport 742 / ADC rapport 6150 / BAAC Rapport A-16.0207

Doorbraken aan de Rijn

*Een Swifterbant-gehucht, een Hazendonk-nederzetting en erven
en graven uit de bronstijd in Medel-De Roeskamp*

Band 3

onder redactie van:

T.J. ten Anscher, S. Knippenberg, C.M. van der Linde, W. Roessingh & N.W. Willemse

auteurs:

T.J. ten Anscher	L. Kubiak-Martens
N. van Asch	W.J. Kuijper
S. Baetsen	S. Lange
J.A.A. Bos †	C.M. van der Linde
M.J. Church	M. van der Linden
J. van Dijk	E. Lohof
M. Dijkshoorn	J.P. Mendelts
E. Esser	W. Van Neer
R.A. Grabowski	T.F.M. Oudemans
D.R. Gröcke	W.P. Patterson
K.J. Gron	H.K. Robson
H. van Haaster	W. Roessingh
L. van Hees	P. Rowley-Conwy
M.T.C. Hendriksen	A. Verbaas
I.C.G. Hermsen	T.J.J. Vernimmen
S. Knippenberg	N.W. Willemse
L.M. Kootker	W. Wouters
P. van der Kroft	J.T. Zeiler

Combinatie RAAP Archeologisch Adviesbureau, Archol & ADC ArcheoProjecten
met medewerking van BAAC

RAAP-rapport 6519 / Archol rapport 742 / ADC rapport 6150 / BAAC Rapport A-16.0207

Colofon

Plangebied:	Medel Afronding
Opdrachtgever:	Industrieschap Medel
Bevoegde overheid:	gemeente Tiel
Contactpersoon opdrachtgever / bevoegde overheid:	A.E.I. Schuurring
Plaats:	Medel
Gemeente:	Tiel
Provincie:	Gelderland
Coördinaten:	160.065/435.855; 160.745/435.905; 160.680/436.825; 160.200/436.920
Toponiem:	De Roeskamp
Onderzoeksmeldingsnummer:	4019628100
Periode veldwerk:	2 november 2016 t/m 27 september 2017
Projectleider:	T.J. ten Anscher (project-coördinatie)
Titel:	Doorbraken aan de Rijn. Een Swifterbant-gehucht, een Hazendonk-nederzetting en erven en graven uit de bronstijd in Medel-De Roeskamp
Redactie:	T.J. ten Anscher, S. Knippenberg, C.M. van der Linde, W. Roessingh & N.W. Willemse
Auteurs:	T.J. ten Anscher, N. van Asch, S. Baetsen, J.A.A. Bos, M.J. Church, J. van Dijk, M. Dijkshoorn, E. Esser, R.A. Grabowski, D.R. Gröcke, K.J. Gron, H. van Haaster, L. van Hees, M.T.C. Hendriksen, I.C.G. Hermsen, S. Knippenberg, L.M. Kootker, P. van der Kroft, L. Kubiak-Martens, W.J. Kuijper, S. Lange, C.M. van der Linde, M. van der Linden, E. Lohof, J.P. Mendelts, W. Van Neer, T.F.M. Oudemans, W.P. Patterson, H.K. Robson, W. Roessingh, P. Rowley-Conwy, A. Verbaas, T.J.J. Vernimmen, N.W. Willemse, W. Wouters & J.T. Zeiler
Met bijdragen van:	J. Colenberg & E. Smits
Projectmedewerkers:	zie Voorwoord
Tekstredactie:	F.A. Perk
Opmaak:	E. (Eddy) Smits
Kaft:	O. Odé
Illustraties:	individuele auteurs, tenzij anders vermeld
Bewaarplaats documentatie en vondsten:	RAAP Oost, RAAP Noord, RAAP West, ADC ArcheoProjecten, Archol, BAAC, Archeoplan Eco en op termijn ARCHIS, E-Depot en het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Nijmegen
Rapportnummers:	RAAP-rapport 6519 / Archol Rapport 742 / ADC Rapportnummer 6150 / BAAC Rapport A-16.0207

ISSN: 0925-6229

© RAAP/Archol/ADC ArcheoProjecten/BAAC, Weesp/Leiden/Amersfoort/'s-Hertogenbosch, 2023

De combinatie RAAP, Archol en ADC ArcheoProjecten, en BAAC aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen

RAAP	Archol bv	ADC ArcheoProjecten	BAAC bv
Leeuwendeldseweg 5b	Einsteinweg 2	Nijverheidsweg-Noord 114	Graaf van Solmsweg 103
1382 LV Weesp	2333 CC Leiden	3812 PN Amersfoort	5222 BS 's-Hertogenbosch
telefoon: 0294-491500	telefoon: 085-2006492	telefoon: 033-2998181	telefoon: 073-6136219
E-mail: raap@raap.nl	E-mail: info@archol.nl	E-mail: info@archeologie.nl	E-mail: denbosch@baac.nl

30

Het landschap in de Hazendonk-periode op basis van de fauna

E. Esser, W.J. Kuijper, W. Van Neer & J.T. Zeiler

30.1 Inleiding

De dierlijke resten kunnen informatie verschaffen over het lokale leefmilieu in en rondom de Hazendonk-nederzetting en over het landschap in de omgeving. De meest directe informatie komt van de zogenaamde achtergrondfauna die in de regel zonder menselijke tussenkomst tussen het nederzettingsafval terecht is gekomen, en geen rol spelde in de bestaans economie. Het betreft knaagdieren, insecteneters, amfibieën en reptielen, die goede indicatoren voor de lokale omstandigheden vormen. De door de mens benutte wilde zoogdieren kunnen, maar hoeven niet uit de directe omgeving te komen, omdat ze bewust naar de nederzetting zijn gehaald. Ze zijn eerder een waardevolle informatiebron voor de bredere omgeving. Dat geldt ook voor de vogels. De aangetroffen vissen kunnen zowel (deels) direct in de (crevasse)geul bij de nederzetting gevangen zijn, als in de rivier waar die geul mee in verbinding heeft gestaan, en zijn indicatief voor het lokale watermilieu en dat in de omgeving. Hetzelfde geldt voor de zoetwatermossels en -slakken. De landslakken verschaffen directe informatie over het lokale milieu.

Voor de verzamel- en determinatiewijze van de gewervelde fauna wordt verwezen naar § 21.3 en 21.4. Voor de mollusken is dat hoofdstuk 11.

30.2 De achtergrondfauna

De aangetroffen knaagdieren, insecteneters, amfibieën en reptielen zijn in tabel 30.1 opgesomd. Van de eerste groep zijn in totaal vier verschillende soorten aangetroffen: rosse woelmuis, woelrat, veldmuis en bosmuis. De enige insectivoor is de mol. De kans bestaat dat een deel van deze kleine zoogdieren intrusief is, en dus van jongere datum is. Dat geldt met name voor de mol, die dieper graaft dan woelmuizen. Er zijn echter geen opvallende kleurverschillen in de resten waargenomen die zouden kunnen duiden op een recente(re) herkomst.

soort	HV	5 mm	2 mm	1 mm	totaal
rosse woelmuis (<i>Clethrionomys glareolus</i>)			1		1
woelrat (<i>Arvicola terrestris</i>)		4	2		6
veldmuis (<i>Microtus arvalis</i>)		1			1
bosmuis (<i>Apodemus sylvaticus</i>)		1			1
mol (<i>Talpa europaea</i>)		1	6		7
knaagdier/insectivoor, indet (Rodentia/Insectivora)	26	26	57	6	114
totaal kleine zoogdieren	25	33	66	6	130
bruine kikker (<i>Rana temporaria</i>)			1		1
groene kikker (<i>Pelophylax</i>)		5	13		18
kikker (Anura)			1		1
amfibie, indet (Amphibia)	3	19	59	1	82
totaal amfibieën	3	25	73	1	102
ringslang (<i>Natrix natrix</i>)		2			2
totaal achtergrondfauna	28	60	139	7	234

Tabel 30.1. Overzicht van de achtergrondfauna. Legenda: HV = handverzamelde vondsten; 5, 2 en 1 mm = vondsten uit zeefresiduen.

De rosse woelmuis heeft een voorkeur voor loof- en gemengd bos met een dichte struik- en/of kruidlaag, en is daarnaast ook te vinden in houtwallen, heggen en bosranden. Bosmuizen komen onder meer voor in bossen, struwelen, akkers, weilanden en ruigten, en op veel plaatsen ook nabij bebouwing. Veldmuizen zijn daarentegen dieren van open land, zoals graslanden en akkers. Woelratten zijn te vinden langs oevers van stilstaand en langzaam stromend water, bij voorkeur die met een dichte oevervegetatie. Zij zullen vooral hun territoria langs de geul hebben gehad. Mollen, tenslotte, kunnen zowel in drogere als wat nattere bodems leven.¹

Het aantal resten van knaagdieren en insecteneters is te gering om conclusies te verbinden aan de afwezigheid van soorten zoals de aardmuis, noordse woelmuis en spitsmuizen. Dit kan gewoon toeval zijn.

De op soort gebrachte amfibieën zijn groene en bruine kikkers. Groene kikkers brengen het grootste deel van hun leven door in het water, terwijl bruine kikkers veel minder kieskeurig zijn wat hun biotoop betreft en buiten het voortplantings- en overwinteringsseizoen grotendeels op het land leven.

De enige herkende reptielensoort is de ringslang. De aanwezigheid van deze soort wijst eveneens op open (zoet) water, hoewel de ringslang ook op drogere plaatsen kan voorkomen. Ze kunnen geprofiteerd hebben van de menselijke bewoning, indien er mest- of afvalhopen hebben gelegen: deze vormen voor ringslangen ideale plaatsen om hun eieren in af te zetten en in te overwinteren.

Er zijn geen aanwijzingen dat de dieren die tot de achtergrondfauna gerekend zijn, gegeten zijn. Weliswaar lijkt één amfibiebotje uit de geul verkoold, maar mogelijk is dit gewoon een donkere verkleuring.

30.3 Door de mens benutte wilde zoogdieren, vogels en vissen

De aanwezigheid van edelhert en ree wijst op halfopen gebieden waarin gemengde bossen worden afgewisseld door open vlaktes. Wilde zwijnen en elanden hebben min of meer dezelfde landschappelijke voorkeur: halfopen, waterrijke gebieden met loofbossen. Over het biotoop van een andere grote grazer, de oeros, is niet veel bekend. Voor otters is de aanwezigheid van niet te ondiep, visrijk water met voldoende dekking langs de oevers van belang, terwijl voor bevers daarnaast water met een diepte van minimaal 50 cm nodig is. Bunzingen komen in een breed scala aan landschappen voor, maar hebben wel een voorkeur voor waterrijke gebieden.

De drie onderscheiden vogelsoorten (wilde eend, taling en blauwe reiger) zijn eveneens in waterrijke gebieden te verwachten. De zoetwatervissen, voornamelijk snoek, baars en karperachtigen, zijn typisch voor traag stromende of stilstaande wateren, met helder water. Paling past ook in dit milieu. Ook de meerval is een soort die in stilstaand water (meren en plassen) en in de benedenlopen van rivieren voorkomt.² De steur en elft/fint zijn trekkende vissen die voor de paai de rivieren optrekken en komen dus voor in wateren die in verbinding staan met de zee.

Zie hoofdstuk 38 voor de soortenspectra.

¹ Broekhuizen *et al.* 1992; Lange *et al.* 1994.

² Van Emmerik 2009, 41.

30.4 Mollusken

De schelpenresten omvatten, mede vanwege de overwegend grove verzamelwijze, slechts enkele soorten: heesterslak en wellicht ook tuinslak, naaktslak, grote diepslak en één of twee stroommossel-soorten (tabel 30.2).³

soort	HV	5 mm	2 mm	1 mm	totaal
landslakken					
heesterslak (<i>Arianta arbustorum</i>)		1			1
heester- en/of tuinslak (<i>Arianta arbustorum</i> en/of <i>Cepaea nemoralis</i>)	1	63	2	1	67
naaktslak (Limacidae, klein)				2	2
zoetwaterslakken en -mossels					
grote diepslak (<i>Bithynia tentaculata</i>), monddekseltjes			81	45	126
stroommossel (<i>Unio</i> sp.) ongebrand	1				1
stroommossel (<i>Unio</i> sp.) gebrand		1			1
totaal mollusken	2	65	83	48	198

Tabel 30.2. Overzicht van de mollusken met het aantal aangetroffen fragmenten en monddekseltjes. Legenda: HV = handverzamelde vondsten; 5, 2 en 1 mm = vondsten uit zeefresiduen.

De landslakkensoorten leven in zeer uiteenlopende terreintypen. Het is aannemelijk dat ze in en rond de nederzetting leefden.

De fragmenten van de stroommossels zijn niet op soort te brengen. Ze leven in stromend water, maar enkele soorten zijn ook in stilstaand water te vinden. Het gebrande fragment kan erop wijzen dat de stroommossel als voedsel heeft gediend. De grote diepslak komt zowel voor in water dat rijk is aan waterplanten als vrijwel onbegroeide wateren en diepere plassen. De diepslak leeft vaak op de bodem of op harde substraten, zoals stenen en hout.

30.5 Conclusie

De samenstelling van de aangetroffen fauna roept een beeld op van een (licht) bebost landschap met een ondergroei van struiken en kruiden, doorsneden door langzaam stromend tot stilstaand water van geulen, plassen en moerassen.

³ Vier grondmonster die over een maaswijdte van 0,5 mm zijn gezeefd, hebben geen mollusken opgeleverd.

